Dr hab. Mariola Marczak, prof. UWM

Recenzja rozprawy doktorskiej magistra Michała J. Kotlińskiego pt.:

MROCZNE THRILLERY DAVIDA FINCHERA JAKO PALIMPSESTY O ZŁU W ŚWIECIE WSPÓŁCZESNYM

Michał J. Kotliński przygotował rozprawę doktorską, której celem było analityczne opracowanie pewnej, znaczącej części filmowego dorobku amerykańskiego reżysera, Davida Finchera. Doktorant wybrał do naukowej eksploracji temat zła, który uznał za wiodący motyw twórczości tego artysty. Jego hipotezą badawczą było stwierdzenie, że wehikułem artystycznej komunikacji w wybranej grupie utworów tego reżysera były filmowe narracje ukonstytuowane na bazie konwencji thrillera, rozpatrywanego jako paragatunek oraz jako utrwalona kulturowo tendencja stylistyczna, stosowana przez twórców przekazów audiowizualnych, czytelna (rozpoznawana i zrozumiała) także dla odbiorców. W konsekwencji, zgodnie z założeniami badawczymi Doktoranta, struktury narracyjne konstruowane zgodnie z konwencjami tego paragatunku mają być podstawowym wehikułem znaczeń, związanych z konstruowaniem dyskursu na temat zła. Doktorant opisuje plan swojego postępowania badawczego, polegający na przebadaniu semantycznej funkcjonalności struktury thrillera filmowego jako paragatunku.

M. Kotliński określił precyzyjnie przedmiot badań, zaś jako narzędzia badawcze posłużyły mu wyżej wspomniane konwencje, zaprezentowane szczegółowo w rozdziale drugim, oraz kategoria „zła", która w rozdziale pierwszym została opisana z wielu perspektyw badawczych, funkcjonujących na gruncie humanistyki, zwłaszcza zaś filozofii, teologii oraz antropologii kulturowej czy też socjologii kultury. Pozwoliło to doktorantowi rozpoznawać wszelkie informacje na temat zła „zakodowane" w badanym materiale filmowym, w jego strukturach formalnych. Mechanizm polegający na wykorzystaniu struktur (para)gatunkowych jako nośnika znaczeń (signifiants) określił doktorant metaforycznie jako „palimpsest".

Podstawą teoretyczną przyjętej metodologii ocenianej rozprawy doktorskiej jest klasyczny formalizm. Doktorant nie wyraża tego expressis verbis, niemniej jednak stosuje w swojej pracy klasyczną na gruncie filmoznawstwa analizę formalną oraz odwołuje się m. in. do podstawowego, znanego na całym świecie opracowania w obrębie tej metodologii, a mianowicie książki *Film Art. Sztuka Filmowa*, autorstwa Davida Bordwella i Kristin

Thompson. Doktorant w swoich analizach konkretnych utworów filmowych, łączy podejście formalne z antropologicznym (co również poparte jest stosownymi odwołaniami bibliograficznymi). We wstępie formułuje swój cel badawczy, którym jest ujawnienie ukrytego w strukturach filmowych przekazu na temat sposobów funkcjonowania zła we współczesnym świecie, które ma być rodzajem artystycznej diagnozy, mającej swoje przełożenie na rzeczywistość pozafilmową.

Drugim elementem metodologii stosowanej przez M. Kotlińskiego jest analiza antropologiczna, u podłoża której leży założenie, iż utwór filmowy jest rodzajem dokumentu antropologicznego, w którym zapisuje się sfera pojęciowa, charakterystyczna dla zbiorowości, w której powstawał, szczególnie zaś ta, związana z aksjologią, zbiorowymi wyobrażeniami, potrzebami, oczekiwaniami. Antropologiczne badania nad filmem są kompatybilne z psychoanalitycznymi oraz mitograficznymi odczytaniami gatunku filmowego oraz jego funkcji, które odnajdujemy w pracach Ricka Altmana (*Film/Genre,* BFI Publishing, 1999**,** „A Semantic/Syntactic Approach to Film Genre", Cinema Journal Vol. 23, No. 3 (Spring, 1984), s. 6-18) i Jacka Shadoianna(*Dreams and Dead Ends. The American Gangster Film*, Oxford University Press, 2003). Doktorant wyraźnie inspiruje się tym nurtem (odwołuje się do pracy polskich badaczek(J. Wojnicka, J., O. Katafiasz, *Słownik wiedzy o filmie. Od braci Lumierè do Pedro Almodóvara,* Warszawa-Bielsko-Biała 2008), które tę genologię spopularyzowały w cytowanej książce (po Alicji Helman, która wprowadziła w/w nazwiska do obiegu polskiego filmoznawstwa, głównie za sprawą monografii *Film gangsterski*).

Interdyscyplinarna charakterystyka sposobów rozumienia zła pozwala doktorantowi dokonać analizy sposobów konceptualizacji zła w filmach Davida Finchera, które podlegają badaniu, przy czym doktorant prezentuje za każdym razem narzędzia formalne (elementy struktur filmowych), które posłużyły reżyserowi jako nośniki znaczeń, tworzących elementy ukrytego w dziele filmowym dyskursu na temat zła (strukturę bohatera filmowego, zasady funkcjonowania świata przedstawionego lub strategie narracyjne stosowane w konkretnym filmie). Głównym wątkiem owego dyskursu jest odsłanianie sposobów funkcjonowania zła w świecie przedstawionym filmu, będącym autonomiczną rzeczywistością artystyczną (sferą estetyki), ale jednak analogiczną do rzeczywistości realnej. W tym sensie antropologiczne odczytania filmu posługują się analitycznym opisem rzeczywistości przedstawionej jako sposobem poznawania rzeczywistości realnej, w jej określonych aspektach, determinowanych przez przyjętą metodologię badawczą.

Cechą pracy magistra Kotlińskiego jest wielka dokładność, a nawet skrupulatność, która ze względu na wiarygodność i dokumentację badań, w tym liczne odwołania do anglojęzycznej literatury przedmiotu, jest dużą zaletą, bywa jednak pewnym ograniczeniem, gdy trzeba dokonać syntezy, uogólnienia czy przedstawienia jakiegoś zagadnienia w sposób skondensowany. Z tego powodu doktorant nie uniknął błędów: biografia reżysera przerodziła się niemal w autonomiczną całość, a jej lektura odrywa od głównego toku analitycznego wywodu. Z drugiej jednak strony dostarcza ewentualnym przyszłym badaczom, niedostępnego w języku polskim materiału źródłowego do studiów nad biograficznymi źródłami w twórczości filmowca. Jednak skrupulatność w dokumentowaniu produkcyjno-biograficznego kontekstu analizowanych dzieł prowadzi do przesady w postaci przywoływania opinii aktorów na równi z wnioskami akademików czy profesjonalnych krytyków filmowych lub też nadmiernego ukrywania się badacza za prezentowanym materiałem analitycznym. Miejscami dostrzegalna jest lakoniczność odautorskiego, krytycznego komentarza.

W przeważającej jednak części pracy precyzja owocuje solidnością zrealizowanych badań, dzięki którym wnioski zostały w sposób wyczerpujący i przekonywający uzasadnione, zaś dla równowagi, Autor odsłania swoją podmiotowość, ujawnia własną fascynację przedmiotem badań oraz osobisty do niego stosunek, co w przypadku nauk humanistycznych uznać należy za zaletę. Podmiotowość analitycznego tekstu ujawnia się przede wszystkim w doborze przedmiotu badań, celów badawczych oraz narzędzi analitycznych, a zatem w wyborze tego, co badacz chce zrozumieć z analizowanej rzeczywistości kulturowo-społecznej. Praca Michała Kotlińskiego pokazuje, że badacz, odsłaniając głębsze warstwy dzieła, jednocześnie przyczynia się do zrozumienia rzeczywistości pozaartystycznej, uzasadniając tym samym poznawczą i społeczną użyteczność utworów artystycznych czy szerzej – przedmiotów kultury. Wypełnia przy tym podstawową misję humanistyki, jaką jest próba zrozumienia świata, w którym żyjemy. Tego rodzaju funkcję pełni rozprawa doktorska magistra Michała J. Kotlińskiego, która jednocześnie odsłania potencjał tkwiący w dziele audiowizualnej sztuki narracyjnej, jakim jest film. W ten właśnie sposób, jako rodzaj kulturowego dokumentu, w którym zapisana została indywidualna(reżyserska) oraz zbiorowa świadomość społeczna traktuje dorobek Davida Finchera Michał J. Kotliński.

Spośród rozsianych w tych utworach znaczeń stara się zrekapitulować dyskurs, zdradzający sposób funkcjonowania zła we współczesnej rzeczywistości. Audiowizualne narracje w analizie Kotlińskiego odsłaniają postawy jednostek wobec zła. Doktorant

pokazuje, że filmowiec poprzez swoje narracje, odsłania różnorakie aspekty destrukcyjnego oddziaływania zła we współczesności. Mają one charakter moralny lub społeczny, ukazują degradację lub destrukcję jednostki, jej osobowości, relacji rodzinnych lub środowiskowych albo całego systemu społeczno-ekonomioczno-politycznego Filmy Finchera w odczytaniu Kotlińskiego pokazują, w jaki sposób jednostki i społeczeństwa na to zło reagują, jak je współtworzą lub jak się przed nim bronią.

Odczytanie dorobku Davida Finchera, obejmującego audiowizualne narracje o charakterze oryginalnym lub będące adaptacjami tekstów literackich, jakiego dostarcza rozprawa doktorska Michała J. Kotlińskiego ma charakter oryginalnego opracowania, które zostało wykonane zgodnie z wymogami stawianymi pracom doktorskim, dlatego rekomenduję pracę Michała J. Kotlińskiego pt. *MROCZNE THRILLERY DAVIDA FINCHERA JAKO PALIMPSESTY O ZŁU W ŚWIECIE WSPÓŁCZESNYM* do dalszego etapu procedowania.